

Den globala skolan

Information om global utveckling eller politisk propaganda?

Markus Nordström

TIMBRO

Den globala skolan

Information om global utveckling eller politisk propaganda?

Markus Nordström studerar internationella relationer och är verksam inom Moderata ungdomsförbundet, där han bland annat varit ombud för YEPP, Youth of the European Peoples Party. Markus har även arbetat vid USA:s kongress i Washington D C, och skrivit en rad debattartiklar om globaliseringens och frihandelns effekter.

Fredrik Segerfeldt, Timbro, har varit projektledare för denna studie.

TIMBRO

Juni 2007

ISBN 978-91-7566-615-0

Timbro, Box 5234, 102 45 Stockholm

Tel 08-587 898 00, fax 08-587 898 55

info@timbro.se

www.timbro.se

Innehåll

Sammanfattning	3
Inledning	4
Publikationerna	5
Rättvisa, fattigdom och dess orsaker	7
Tillväxtens roll för utveckling	10
Synen på marknadsekonomi	13
Den Globala Skolan på Internet – i korthet	17
Slutdiskussion	18
Källförteckning	20
Bilaga 1: Hämtat från <i>Tutaryd och Yalambojoch</i>	22
Bilaga 2: Hämtat från <i>Global utveckling</i>	24
Bilaga 3: Hämtat från <i>Jämställdhet gör världen rikare!</i>	26
Fotnoter	28

Sammanfattning

Den Globala Skolan är ett samarbetsprojekt mellan Myndigheten för skolutveckling och Sida. (Från och med juli 2007 drivs projektet vidare inom Internationella Programkontoret).

DGS uppdrag innefattar bland annat att skapa debatt i globala utvecklingsfrågor och riktar sig främst mot lärare och elever i den svenska skolan.

Vi har granskat tre av DGS stora publikationer och en del av den information som finns att tillgå via projektets hemsida, <www.skolutveckling.se/internationellt/den_globala_skolan/>. Därvid finner vi genomgående en ideologisk obalans. Materialet har tydlig politisk slagsida och står långt ifrån regeringsformens krav på att myndighetsutövning ska ske sakligt och opartiskt.

Globala utvecklingsfrågor är komplexa och förtjänar en bred debatt, inte minst i den svenska skolan. Därför är det oroande att det material skolanställda och elever möter från DGS är ensidigt och ideologiskt snedvridet. Om detta handlar den här rapporten.

Inledning

Denna rapport granskar Den Globala Skolan (DGS), som är ett samarbetsprojekt mellan Myndigheten för skolutveckling (MSU) och Styrelsen för Internationellt Utvecklingssamarbete (Sida). I DGS uppdrag ”ingår att informera om Sida:s samarbetsländer och skapa debatt i globala utvecklingsfrågor.”¹

Enligt regeringsformen ska myndighetsutövning ske sakligt och opartiskt. Också när myndigheter sysslar med information till allmänheten är det viktigt att dessa principer iakttas, inte minst när det gäller frågor som är politiskt eller ideologiskt kontroversiella. Det måste finnas en balans mellan vilka fakta som presenteras, vilka perspektiv som tas och vilka frågeställningar som lyfts fram. Globala utvecklingsfrågor är i högsta grad ideologiskt och politiskt kontroversiella och är sedan länge föremål för en omfattande debatt.

Vi tittar närmare på tre av DGS fyra stora publikationer och fortsätter sedan med att kort granska informationen som finns att tillgå via dess officiella hemsida. Att just dessa publikationer har valts beror på att det är de som finns tryckta och som syftar till att åstadkomma reflektion om global utveckling i den svenska skolan. Det är alltså debattböcker, *inte* läroböcker det handlar om. (Den fjärde skriften som getts ut av DGS finns endast tillgänglig via Internet och har mer formen av tips och råd om hur skolan kan arbeta med frågor om global utveckling.)

Utifrån de granskade publikationerna lyfter rapporten fram tre teman. Dessa är:

- 1) Synen på rättvisa, fattigdom och dess orsaker.
- 2) Ekonomisk tillväxt och dess roll för att minska fattigdom.
- 3) Marknadsekonomi som system.

Valet av teman motiveras dels av att detta är tre områden som är föremål för en omfattande internationell debatt, dels av att den politiska dimensionen i dessa frågor är stor, d v s det finns uppenbara ”möjligheter” att vinkla information och resonemang.

Publikationerna

Som angavs ovan har denna rapport en tematisk struktur. För att läsaren ska få en bild av de skrifter som granskas presenteras de och författarna kortfattat här.

I skriften *Global utveckling – innebörder och utmaningar för den globala pedagogen* (nedan kallad *Global utveckling*) diskuterar författaren Kenneth Hermele frågor som fattigdomsbekämpning, miljö, handelspolitik och ägarskap utifrån Sveriges Politik för Global Utveckling (PGU, Sveriges officiella politik i frågan) och FN:s millenniemål. Boken lyfter fram kritik mot båda dessa politikområden för att de påstås sakna ett ”rättviseperspektiv” och inte har tillräckligt konkreta målformuleringar. Det är alltså en kritik av FN och svensk utvecklingspolitik från vänster.

Det ideologiska perspektivet är ingen överraskning. Kenneth Hermele är visserligen en välkänd skribent och debattör i utvecklingsfrågor, men han representerar ingalunda mittfåran i svensk utvecklingspolitisk debatt. Han står snarare långt till vänster. Ett exempel på detta är hans syn på ekonomisk tillväxt. Enligt officiell svensk politik är ekonomisk tillväxt avgörande för fattigdomsbekämpning och utgör ett av sex fokusområden för svenskt bistånd.² Hermele är dock kritisk till företeelsen ekonomisk tillväxt, främst från miljösynpunkt. Han har bl a skrivit boken *Ekonomerna, tillväxten och miljön*, som starkt kritiserar tillväxtens inverkan på miljön.³

Den andra publikationen har den mer fantasifulla titeln *Är det långt mellan Tutaryd och Yalambojoch* med undertiteln *Den globala resan (till Guatemala)*. Den är skriven av författaren Stefan Strömberg och kallas nedan för *Tutaryd och Yalambojoch*.

Resor är en hörnsten i DGS verksamhet, och går ut på att ett antal skolanställda – ibland tillsammans med kommunpolitiker – vistas i ett utvecklingsland för att lära sig mer om global utveckling. Denna skrift handlar om lärdomar från en resa till Guatemala. Den tar upp områden såsom demokrati, utveckling och ekonomi utifrån en lokal nivå i Guatemala, och diskuterar sedan begreppen på en nationell nivå för att slutligen i varje kapitel applicera resonemangen på världen i stort. Syftet är att läsaren utifrån materialet ska få lättare att arbeta med internationella frågor och frågor om hållbar utveckling.

Även denna skrift är problematisk. Mycket av innehållet är författarens subjektiva åsikter snarare än faktabaserad diskussion, och precis som i *Global utveckling* är frågeställningarna politiskt snedvridna. Inte heller detta är någon överraskning då även Strömberg är en välkänd profil på vänsterkanten i svensk politik. Strömberg har en allmänt skeptisk inställning till marknadsekonomi. Detta kommer till uttryck i en rad böcker om Latinamerika som han har skrivit.⁴ Strömbergs skepsis mot dagens fria ekonomi syns ofta mellan raderna. På hans hemsida står t ex att läsa:

I Sverige pratar vi också om utveckling. Vi måste ha folk i arbete och vi måste ha tillväxt. Men vi pratar inte om vad vi egentligen behöver. Varför finns det inte något parti som säger att kärlek är viktigt? Eller gästfrihet? Eller trygghet? Nej, vi ska ha vinster, breda motorvägar, utdelning på börsen och effektivitet. Konstiga TV-program och skratterapi istället för att umgås på riktigt. Vi blundar för miljöhoten och tror att allt kan köpas för pengar.⁵

På Strömbergs hemsida återfinns också Mikael Wiehes Kubahyllande artikel som bland annat argumenterar för att ”Kuba är det land i regionen som de senaste 40 åren bäst har försvarat de mänskliga rättigheterna”.⁶

Den tredje granskade debattboken heter *Jämställdhet gör världen rikare!* Den innehåller en rad längre artiklar om jämställdhet och utveckling, skrivna av ett stort antal författare av vilka majoriteten är akademiska genusteoretiker. Merparten av författarna har också uppdrag som innefattar föreläsning och handledning för genusforskning. Johan Åkerblom, (numera före detta) informationschef vid Sida, skriver så här om bokens syfte i inledningen:

För att hjälpa lärare att ta upp frågor kring jämställdhet och utveckling, så har vi i samarbete med Den Globala Skolan bett några väl meriterade pedagoger att arbeta fram denna skrift. Dessa ansvarar själva för innehållet.⁷

Jämställdhet gör världen rikare! präglas genomgående av feministiska teorier. Dessa diskuterar patriarkatet som maktordning och orsak till en stor del av världens fattigdom och problem. Det kanske är så att genuspedagogik spelar en avgörande roll i fattiga länders utveckling eller att just detta forskningsområde har insikter som den övriga forskarvärlden kring utvecklingsfrågor saknar. Men inte heller här presenteras några motargument eller alternativa teorier.

Här kan det vara intressant att fundera på frågan om hönan och ägget. Det är väl känt att det finns ett positivt samband mellan ett lands genomsnittliga inkomstnivå och graden av jämställdhet mellan könen.⁸ Den helt centrala frågan, om det beror på att jämställdhet ger ekonomisk tillväxt eller på att ekonomisk tillväxt ger jämställdhet, ges inget diskussionsutrymme att tala om.

Rättvisa, fattigdom och dess orsaker

Frågan om rättvisa och fattigdom är central inom ramen för global utveckling. Men åsikterna går isär både när det gäller definitioner av begreppen och relationerna mellan dessa. Är absolut fattigdom viktigare än relativ? Är rättvisa att alla har lika möjligheter att skaffa sig ett bra liv eller att alla har lika stora inkomster? Är det orättvist att vissa människor lever i rika länder och att andra inte gör det? Människor kommer till olika slutsatser i dessa frågor beroende på vilken ideologisk grundhållning de har. I DGS debattböcker återges inte denna debatt utan ideologiskt motiverade val av definitioner presenteras. Det tydligaste exemplet återfinns i skriften *Global utveckling*, där Hermele skriver att:

Fattigdom handlar om vilka inkomstnivåer människor lever under, medan rättvisa handlar om skillnader mellan människors levnadsförhållanden. Man kan mycket väl tänka sig att världen går mot minskad fattigdom utan att bli mer rättvis.⁹

Här definieras rättvisa i förhållande till fattigdom utifrån inkomstskillnader, och författaren försöker bemöta den globala minskningen av fattigdomen i världen genom att lyfta fram att ”orättvisan” kan öka även om fattigdomen minskar.¹⁰

En motsatt uppfattning är att en hög levnadsstandard generellt är viktigare än samma levnadsnivå för alla. Därför hade det lika gärna kunnat stå:

Aldrig förr har så många människor fått det så mycket bättre på så kort tid. En intressant fråga att diskutera är om vi är redo att acceptera ökade skillnader mellan fattiga och rika om det samtidigt innebär att många människor kan ta sig ut ur den absoluta fattigdomen.

En minst lika kontroversiell fråga (som definitionen av rättvisa i förhållande till fattigdom) är fattigdomens orsaker. Även här tenderar en enskild förklaring att, utan invändningar, presenteras som den korrekta. Detta framstår tydligt i *Global utveckling* där författaren framställer u-ländernas ekonomiska situation som ett resultat av en påtvingad skuld kris:

Det som vid 1970-talets mitt såg ut som ett uppsving på bred front för Syd, förvandlades under 1980-talets första år till en skuld kris. Med början i Mexiko hösten 1982 ställde både stora och små länder i Latinamerika och Afrika in betalningarna. Därmed hamnade de i ett uttalat beroende av sina fordringsägare och avkoloniseringsen följdes av en närmast nykolonial ordning. Skuld krisens djupare innebörd blev nämligen att formellt självständiga länder tvingades underordna sig fordringsägarnas diktat. Tankar om en ny ekonomisk världsordning lämnade tyst och stilla den världspolitiska scenen.¹¹

Detta resonemang ger läsaren uppfattningen att det är skulder som håller vissa länder i fattigdom medan andra implicerat rikare länder tjänar på ordningen, en uppfattning som här ges större tyngd än den har i den internationella utvecklingsekonomiska debatten. Idéerna om en ny ekonomisk världsordning – som var populära under 1960- och 1970-talen och som hade utgångspunkten att länders utvecklingsgrad primärt kunde förklaras av ”det internationella systemet” och att rika länder var rika på fattiga länders bekostnad – har sedan dess förlorat i popularitet, eftersom den globala utvecklingen sprungit ifrån teorierna.¹² Detta perspektiv tas inte upp.

Det är också intressant att ingenting nämns om avsaknaden av marknadsekonomiska incitament och ekonomiska institutioners roll för utvecklingen i fattiga länder – det dominerande paradigmet i den internationella utvecklingsekonomiska diskussionen när det gäller både forskning och policyformulering. Författaren berör heller inte de auktoritära regimer som på många håll efter vunnen självständighet införde protektionism och olika former av statligt styrda ekonomier, vilka försvårade den ekonomiska utvecklingen och fattigdomsbekämpningen i många utvecklingsländer. Vidare nämns ingenting om god samhällsstyrning (*good governance*), inklusive problemet med korruption. Att inkludera också dessa faktorer hade varit ett mer nyanserat sätt att diskutera fattigdomens orsaker.

Ett annat exempel på hur en enskild faktor får stå oemotsagd som orsak till fattigdom återfinns i kapitlet ”Utbildning – hot eller möjlighet” i skriften om *Tutaryd och Yalambojoch*. Här beskylls de rika länderna för att locka arbetskraft från den fattigare delen av världen:

De rika länderna har upptäckt att det är betydligt billigare att utbildad arbetskraft i Afrika, Asien och Latinamerika än på hemmaplan. Företag ägnar sig åt att locka arbetskraft från Afrikas fattigaste stater till sjukhus i Europa och USA med löften om bättre lön och arbetsförhållanden ... Med den politik som förs nu (Sverige är inte oskyldigt även om det finns de som är värre) är det faktiskt så att vi förlägger tillverkning i länder där lönekostnaderna är låga och tar ”hit” dem som skulle kunna bygga upp de här länderna.¹³

Som en kontrast hade det i stället kunnat stå:

Många företag har upptäckt att det är en konkurrensfördel att rekrytera arbetskraft i Afrika, Asien och Latinamerika och bidrar på så sätt till utvecklingen i dessa länder. De investeringar som görs startar tillväxtcykler där fler får möjlighet till utbildning och där fler inhemska företag startas. Några av dem som fått möjlighet till avancerad utbildning tar arbete utomlands och skickar ofta tillbaka en stor del av lönen till byn, släktingar eller vänner, något som därtill förvaltas av befolkningen på plats och ger bättre förutsättningar för ökad tillväxt.

Både när det gäller västerländska företags närvaro i fattiga länder, och migration från rika till fattiga länder, har det pågått en omfattande internationell debatt. Även om det råder delade meningar om vilka regler de ska följa råder en bred konsensus om att multinationella företag överlag har en positiv effekt på fattiga länders utveckling.¹⁴ När det gäller migrationen är uppfattningarna mer delade. En del påstår (precis som ovan) att detta håller kvar vissa länder i fattigdom (det som brukar kallas "brain-drain"). Men det finns också en rad författare som hävdar att migration från fattiga till rika länder är ett av de viktigaste bidragen till minskad fattigdom i världen, av minst fyra skäl:

- 1) Den globala produktionen ökar när de mänskliga resurserna används mer optimalt, vilket stimulerar utvecklingen också i de fattiga länderna.
- 2) Efterfrågan på produkter från ursprungslandet ökar i värdlandet, vilket stimulerar den ekonomiska utvecklingen.
- 3) Utbudet på arbetskraft minskar i ursprungslandet, vilket höjer reallönerna där.
- 4) Värdet på de pengar människor från fattiga länder som arbetar i rikare länder skickar hem, "remitteringar" (av engelskans *remittances*), är mer än dubbelt så stort som det globala biståndet. Ett flertal studier har visat att remitteringar stimulerar tillväxt och minskar fattigdom.¹⁵ Dessa perspektiv nämns inte i texten.

Tillväxtens roll för utveckling

Det är inte bara diskussionen om fattigdom som är partisk. Även myntets andra sida, synen på ekonomisk tillväxt, är starkt ideologiskt färgad. De subjektiva åsikterna om tillväxt framträder exempelvis tydligt då Kenneth Hermele i *Global utveckling* listar fyra huvudorsaker till Asiens snabba utveckling:

- 1) *Utländska och inhemska investeringar parade med en aktiv och styrande stat, som i Singapore.*
- 2) *Samarbete mellan stat och stora inhemska monopolgrupper, som i Sydkorea.*
- 3) *USA-inspirerad och USA-finansierad reformpolitik och satsning på familjebaserad nätverkskapitalism, som i Taiwan.*
- 4) *En blandform där staten inte lagt sig i ekonomin så mycket men desto mer intervenerat i de sociala sektorerna, som i Hong Kong.¹⁶*

Här skildras det asiatiska miraklet ensidigt. Det offentligas betydelse för dessa länders snabba utveckling från fattigdom till välstånd har varit föremål för en omfattande debatt. Det finns de som betonar det offentligas roll, precis som Hermele gör, medan andra betonar det som skiljde dessa länder från länder i världen som inte gjorde samma resa, det vill säga marknadsekonomi, privat ägande och integration i den globala ekonomin.

Hermele skriver i samma kontext att:

För ingen av dessa vägar har demokrati haft någon betydelse.¹⁷

Sambandet mellan ekonomisk utveckling och demokrati kan och ska naturligtvis diskuteras, och inte minst det kinesiska exemplet visar att det är möjligt för fattiga länder att ha hög ekonomisk tillväxt och snabb fattigdomsminskning utan att införa demokrati. Samtidigt ignorerar Hermele myntets andra sida, att utveckling tenderar att leda till demokratisering. Inte minst eftersom det leder till att det uppstår en medelklass med tid, pengar och kraft att ställa krav på politiska rättigheter. Den ökade utbildningsgrad som följer på ekonomisk utveckling ger därtill upphov till tilltagen politisk medvetenhet och krav på bl a politiska fri- och rättigheter. Demokratisering var alltså inte en orsak till det asiatiska ekonomiska undret, utan en effekt av det, åtminstone i två av länderna.¹⁸ Att ta upp också dessa argument hade gett en bredare syn på ekonomins eventuella betydelse för demokrati och vice versa.

Inom ramen för ekonomisk utveckling diskuteras också hur bistånd bör användas. I *Global utveckling* belyser Hermele detta utifrån aspekten om vem som äger rätten till utveckling, och i avsnittet om "Ägarskap" kritiserar bl a de motkrav som ställs på mottagarländer:

Frågan om ägarskap handlar om regeringar verkligen står bakom den politik de för, eller om de tvingats till en inriktning som de själva inte tror på. Detta har varit en öppen fråga alltsedan biståndsgivare och fordringsägare började kräva en bestämd ekonomisk-politisk inriktning som villkor för att gå med på skuldlättnader, nya krediter och mer bistånd, dvs. från och med skuldkrisens utbrott i början av 1980-talet fram till idag. Utgångspunkten då var att skuldsatta länder måste tvingas att föra den politik som fordringsägarna ansåg vara bäst.¹⁹

Angående användandet av Sveriges bistånd skriver Hermele att:

Norge följde 2005 i Storbritanniens spår och betonade att Norge ska vrida sitt bistånd från Världsbanken till FN och att man inte vill se krav på avreglering och privatiseringar. Det här är något för Sverige att ta efter.²⁰

Avsnittet ”Ägarskap” avspeglar återigen en ensidig bild i vad som i det här fallet är synen på bistånd. Ett mer objektiva sätt att förhålla sig till ämnet hade t ex varit att också lyfta fram biståndspolitik utifrån Världsbankens och IMF:s strategier. Exempelvis har Världsbanken publicerat en inflytelserik studie som visar att endast när bistånd ges till länder med god samhällsstyrning leder det till ökad ekonomisk tillväxt.²¹

Hermele hade också kunnat exemplifiera med Tanzania. Under 1980-talet blev biståndet till landet och dåvarande presidenten Julius Nyereres ambition om ”afrikansk socialism” ett enormt misslyckande. Bland annat förstatligades all mark, och privat ägande förbjöds i stor utsträckning, vilket ledde till stora ekonomiska svårigheter.²² Det finns därtill otaliga exempel på politiska ledare i utvecklingsländer som utnyttjat biståndspengar för privata syften och där biståndet i praktiken blivit understöd till auktoritära regimer och underblåst korruption. Dessa invändningar uteblir dock i diskussionen.

Den vinklade bilden av ekonomisk utveckling återfinns även i skriften *Tutaryd och Yalambojoch*. Här får läsaren veta att det finns ett antal nyckelord som kommer att avgöra Guatemalas ekonomiska framtid:

Remesas – är pengarna från USA. En lösning och möjlighet, eller bara konstgjord andning?

Maguilas – sammansättningsindustrierna med låga löner, brist på facklig verksamhet och en tummelplats för oetiska företag. Kommer dessa att fortsätta sin verksamhet och göra Guatemalas invånare till ännu en råvara i mängden av andra?

Export – ska Guatemala verkligen fortsätta att satsa på export? Eller är det hög tid att vända sig mot den inre marknaden?

*Turism – som en chans att dra nytta av de fördelar som landet rymmer. Eller är turismen bara ett sätt att få valuta att flyta ut ur Guatemala?*²³

Här tas alltså fyra begrepp upp, som på olika sätt har lyft många andra länder ut fattigdom. Och efter varje begrepp ifrågasätts om det verkligen är lösningen på landets utveckling.

Men varför är pengarna från USA konstgjord andning medan offentligt bistånd inte är det? Varför skulle lokalisering av sammansättningsindustrier inte ha någon positiv effekt i Guatemala, när det är väl belagt att sådana har spelat en avgörande roll i många andra länders väg ut ur fattigdom? Varför skulle en exportledd utveckling i Guatemala vara omöjlig när det finns få exempel på länder som tagit sig ur fattigdom utan att öka sin export? Varför skulle turismen ha en negativ effekt på Guatemala, när den har varit positiv i så många andra fattiga länder?

En liberal kritik av Guatemalas ”satsning” på export och turism skulle vara att det ligger en fara i att politiker pekar ut ett specifikt område som ekonomiskt utslagsgivande. Detta perspektiv saknas tyvärr helt i diskussionen kring Guatemalas ekonomiska framtid.

Avsnittet om ekonomi i skriften *Tutaryd och Yalambojoch* avslutas med en genomgående subjektiv analys av världsekonomin och globaliseringen. Här impliceras att en del stater helt enkelt är förlorare och andra vinnare, eller som uttryckt i texten ”en del goda och en del onda”. På dessa sätt förmedlas ”sanningar” till elever i skolan, där det i verkligheten råder helt delade meningar bland historiker, ekonomer och författare (se bilaga 1).

Synen på marknadsekonomi

Vid sidan av fattigdom och fattigdomsbekämpning framträder också en ensidig syn på marknadsekonomi som system i sig. Ett talande exempel är Hermeles resonemang i *Global utveckling* kring ”gemensamma nyttigheter” och ”privata varor” (se bilaga 2).

Diskussionen ger uttryck för en uppfattning om att det, som Hermele skriver, i en vanlig marknadsekonomi finns för lite av gemensamt ägande och således för mycket privat ägande, och att detta är kopplat till exempelvis miljöförstöring. Men detta är endast en av många åsikter i debatten. Författaren tar aldrig upp de argument som motsäger denna tes, till exempel problemet med ”allmänningens tragedi”. Teorin framhåller att kollektiva nyttigheter tenderar att överutnyttjas och förstöras och att en individ som äger en nyttighet, t ex mark, oftare har intresse att sköta och bevara den och därför också gör det.

På andra ställen i DGS underlag negligeras marknadsekonomin betydelse. I skriften *Tutaryd och Yalambojoch* lägger t ex Stefan Strömberg stor vikt vid ett lands historia som orsak till ekonomisk utveckling:

Genom att söka oss bakåt hittar vi vägen framåt. Hur kommer nästa stormakt att se ut? Är konflikten om oljan början till slutet på USA:s storhetstid? Eller är det vattenbristen – som så många gånger förr – som kommer att avgöra var nästa maktcentrum kommer att ligga? Den som anser att en sådan utveckling vore osannolik tycker jag ska läsa Mark Lynas ”Oväder -nyheter från en allt varmare värld” om smältande glaciärer och klimatförändringar ... Guatemalas struktur idag är en frukt av dess historia, likaväl som USA:s. En del svar går att hitta i tillvägagångssättet när kontinenten koloniserades. Vad var det för några som kom till Guatemala och vilket syfte hade de? Samma frågor är högst relevanta att ställa beträffande USA. Många menar att Kina snart kommer att ta över efter USA som den dominerande stormakten i världen. Vad är det i så fall i deras historia som skapat den möjligheten? Och vad är det hos USA som gör att man inte kan fortsätta styra och ställa som man vill? Är det – återigen – oljan och oförmågan att byta riktning? Är det krigen? Eller är det möjligen förändringen i sammansättningen av landets befolkning?²⁴

Utöver de nedsättande formuleringarna om USA visar citatet på en tämligen snäv syn på omvärlden. Författaren frågar sig vad det är i Kinas historia som skapat en situation där landet blir en allt viktigare aktör på den internationella scenen, och implicerar att man måste söka strukturella förklaringar långt tillbaka i tiden. Här menar många att man bara behöver gå 25 år tillbaka, till tidpunkten då Kina inledde omfattande reformer för en friare ekonomi, för att hitta svaret på frågan.²⁵

En annan invändning mot stycket ovan handlar om påståendet att orsaken till Guatemalas brist på utveckling skulle bero på av vem, och i vilket syfte, landet koloniserades. Det har inget fog för sig. Sedan självständigheten i början på 1800-talet har de latinamerikanska länderna haft mycket olika utveckling. Argentina och Uruguay tillhörde den globala eliten i början av 1900-talet medan kontinentens mest lysande stjärna för ögonblicket heter Chile. Detta trots att de flesta länderna i regionen koloniserades av Spanien ungefär samtidigt.

Ett annat tydligt exempel på skepsisen mot marknadsekonomi och globalisering återfinns längre fram i skriften *Tutaryd och Yalambojoch*:

Utvecklingen rasar i en allt snabbare takt. Företag startas och läggs ned. Produktionen sprids och vinsterna koncentreras. Eller? Förr var drömmen att rikedomarna från de mer utvecklade länderna skulle sippra ned till de övriga och så småningom skulle vi få en mer jämlik värld. Har det blivit så, eller är det som den uruguayanske författaren Eduardo Galeano skrev att en del länder specialiserat sig på att vinna och andra på att förlora (studera kaffeexemplet i förra kapitlet)?²⁶

Det är sant att det finns länder som har svårt att ta sig ur ensidig specialisering i råvaruproduktion, som kaffe. Ett sådant beroende innebär ofta att människors försörjning blir lidande av de notorisk fluktuerande världsmarknadspriserna på råvaror.

Det är också sant att det pågår en omfattande debatt om fattiga länders möjlighet till utveckling. Finns nyckeln till fattigdomens lösningar i det internationella systemet, främst i väst, eller i de fattiga länderna? Men beskrivningen ovan: ”Förr var drömmen att rikedomarna från de mer utvecklade länderna skulle sippra ned till de övriga”, gör inte denna diskussion rättvisa. Är det någon ”dröm från förr” som har visat sig felaktig är det den som genomsyrar Strömbergs text, dvs den marxistiskt influerade beroendeskolan som hade stort inflytande på 1960- och 1970-talen. I korthet låg orsaken till syds fattigdom enligt denna i beroendet av nord, och att det var nödvändigt att bryta detta beroende genom isolationism och substitutionspolitik. Politiken har inte fungerat, och numera har teorin få förespråkare bland experterna.²⁷

Resonemanget ovan ger dessutom uttryck för en syn på världen som ett nollsummespel, där mängden resurser är statisk och måste bestämmas, regleras och fördelas på ett ur någons perspektiv rättvist sätt. Andra teorier, t ex om att fler kan försörjas på mindre areal i dag än för femtio år sedan, uteblir.

Även i skriften *Jämställdhet gör världen rikare!* framträder en mycket negativ syn på marknadsekonomi och dess effekter. Ett exempel är när författaren Kajsa Svaleryd skriver att:

Hållbar utveckling bygger på tanken att vi bör ta hänsyn till våra medmänniskor och till kommande generationer, samt insikten om att nuvarande livsstil – framför allt i den rika delen av världen – inte ger förutsättningar för en god samlevnad och miljö.²⁸

Debatten om i-länder och miljö är långt ifrån samstämmig. Det finns de som hävdar att i-länderna bör minska handel och andra ekonomiska aktiviteter som potentiellt är skadliga för miljön medan andra hävdar att tekniska landvinningar i de rikare länderna har möjliggjort en bättre miljö. Att lyfta upp också det senare perspektivet skulle göra skriften bredare i sitt diskussionsomfång.

I *Jämställdhet gör världen rikare!* kritiseras marknadsekonomin också på en mer teoribaserad nivå. Andersson och Lundquist argumenterar under rubriken ”Genusdidaktik för hållbar utveckling” för att altruism är möjlig:

Nationalekonomin har alltid utgått från en självisk och rationell modell av människan. Ny forskning visar att den inte riktigt stämmer. Det vi länge misstänkt vara en realitet finns det nu empiriska belegg för: människan har en alldeles obegriplig vilja att dela med sig. Ekonomen Ernst Fehr har funnit dessa resultat i sin forskning i samarbete med hjärnforskare.

... För att kunna rusta unga människor till att agera hållbart, är det därför viktigt att vi inte låter en teori om människan som egoist lura oss och dem att tro att altruism inte är möjlig. Risken är annars att egoismen blir en självuppfyllande samhällsprofetia.

Kritiken mot den neoklassiska synen på människan som en rationell ekonomisk aktör är ingalunda ny. Den har funnits ungefär lika länge som neoklassicismen. Visserligen har kritiken fog för sig, men antagandet är en förenkling. Texten ovan är en så tydligt ideologiskt motiverad kritik att den blir ointressant. (Återfinns i sin helhet i bilaga 3).

Ekonomen Ernst Fehr och ”den nya forskning” som författarna refererar till återfinns knappast i den nationalekonomiska mittfåran, utan är en perifer företeelse som har stött på hård kritik. En uppsats kallar teorin för ”mindless economics”.²⁹

Frågan om egoism och altruism i mänskligt ekonomiskt beteende är ingen enkel debatt, men det hade varit önskvärt att också inkludera personer som hade andra åsikter än författarna. En mer heltäckande bild hade t ex kunnat inkludera nobelpristagaren Vernon Smith som är en av de viktigaste forskarna inom ”behavioral economics”, närliggande den ”neuroeconomics” författarna refererar till. Smith har bl a argumenterat för att människan i det fria ekonomiska systemet genom att agera för egen vinning ofta hjälper andra:

*To do good for others, does **not** [citatets fetstil] require deliberate action to further the perceived interest of others ... The increased wealth of particular individuals can be used for consumption, investment, to pay taxes, for Macarthur Fellows, gifted to the symphony, the Smithsonian, or the poor. Markets economize on the need for virtue, but do not eliminate it.³⁰*

I skriften *Tutaryd och Yalambojoch* (om Guatemala) framhålls också en skepsis mot företag i allmänhet. I avsnittet om samhällsvetenskap står t ex att:

... vad företagandet beträffar får den nuvarande regeringen mycket kritik för att det är just företagen – utländska och inhemska – som gynnas och inte befolkningen.³¹

I övrigt läggs stort fokus på en diskussion kring fackliga verksamheter:

De direkta övergreppen är inte på långa vägar lika många som under inbördeskriget. Men på FESTRAS, en av landets fackliga organisationer, menar man ändå att det är lika svårt att engagera sig fackligt. Skillnaden är bara att hoten numera är ekonomiska istället för fysiska, säger Manuel Zatino när vi möts på kontoret i huvudstaden. På många företag åker man ut direkt om man engagerar sig fackligt och dessutom har "svartlistningen" blivit mycket effektivare i samband med datoriseringen. Nu är det nästan omöjligt att komma undan om man väl blivit stämplad som aktivist.³²

Rätten för anställda att organisera sig är en mänsklig rättighet. Om det råder inga tvivel. Problemet är här att bristen på respekt för mänskliga rättigheter skylls på privata företag. En mer nyanserad bild av arbetares situation hade varit att också lyfta fram hur tillväxt ger bättre förutsättningar för arbetare. Fler företag skapar större konkurrens, där en del i konkurrensen ofta är att erbjuda bättre löner, arbetsförhållanden, personliga karriärmöjligheter o.s.v. Här impliceras i stället att det är facklig verksamhet som ger välstånd och att företag enbart suger ut sina anställda.

I avsnittet som handlar om världen generellt i samma kapitel återfinns ett tydligt exempel på personliga åsikter som står helt utan underbyggnad och vars relevans därför blir svår att fastställa:

Det är lätt att bli cynisk när man studerar vår värld och ser vad som är tillåtet på ett håll och förbjudet på ett annat. Försök emellertid att ta dig förbi uppgivenheten och studera de bakomliggande orsakerna. Försök också att låta bli att tänka vänster och höger, för det är "ute". Nu är det affärer som gäller. Kanske är det likadant med världspolitik som vi ibland kan uppleva deklarationen och skatterna vi åläggs att betala. Fuskar man tillräckligt mycket och är tillräckligt rik, blir det så stort att det inte finns någon metod att sätta stopp.³³

Den Globala Skolan på Internet – i korthet

DGS hemsida är dessvärre inte heller befriad från politisk vinkling. Här kan man bl a läsa intervjuer med sex personer. Frågorna varierar från ”Vad är utvecklingssamarbetets största utmaning idag?” till ”Vad anser du om samarbetet mellan Myndigheten för Skolutveckling och Sida inom ramen för Den Globala Skolan?”.

De intervjuade är Alice Bah Kuhnke (generalsekreterare, Rättvisemärkt), Pia Enochsson (generaldirektör, Myndigheten för skolutveckling), Margot Wallström (EU-kommissionär s), Ibrahim Baylan (före detta skolminister s), Carin Jämtin (före detta biståndsminister s), och Georg Andrén (samordnare för PGU, UD). Således utfrågas tre socialdemokrater, två personer som okritiskt hyllar DGS satsningar samt generaldirektören för det verk som ansvarar för projektet. Varför intervjuas ingen representant för de borgerliga partierna? Resultatet av intervjuerna är en tydlig slagsida, både när det gäller åsikterna om DGS som projekt och om global utveckling i allmänhet.

I samband med intervjuerna har Carin Jämtin också fått sin artikel ”Solidariteten är vårt hopp” publicerad. Även detta passerar utan invändningar.

Ytterligare exempel på partiskhet på DGS hemsida står att finna i artikeln ”Så kan vi undervisa om det nya biståndet”, som återger ett föredrag av Kenneth Hermele. Artikeln beskriver bl a biståndets olika ”modevågor”:

Kenneth Hermele fyller först den vita tavlan bakom sig med olika begrepp – från ”biståndets gyllene tidsålder” då alla trodde på biståndets goda effekter och var överens om hur det skulle se ut, via 70-talet med fattigdomsbekämpning, 80-talet med strukturanpassningsprogram och gränslös tilltro till ”marknaden”, 90-talet med nedskärningar och så – till sist – 2000-talet med deklarationer av olika slag. Den mest omtalade av dessa är millenniemålen 2000.

Givet artikelns kontext, som lyfter fram bistånd som ett viktigt instrument för minskad fattigdom, blir resultatet bl a att borgerliga politiker framstår som mindre engagerade för fattigdomsbekämpning:

Kenneth Hermele beskriver sin uppställning som ”biståndsdebattens modevågor”. – Och det vi har nu, 2006, är en mycket bättre period än den där!

Och så pekar han på tavlan där han har skrivit ”1980-tal”. I kanten står ”Bildt” och ”Thatcher” och ”den enda vägens politik”.

Slutdiskussion

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att DGS material inte uppfyller regeringsformens krav på saklighet och opartiskhet. I stället finner man genomgående en ideologisk obalans. Det gäller val av författare, av utgångspunkter och perspektiv och vilka ståndpunkter som förs fram.

I förordet till skriften *Global utveckling* verkar Den Globala Skolans verksamhetschef Peter Sandahl medveten om problemet med den ideologiska utgångspunkten och poängterar att Hermeles text inte ska ”förstås som ett ställningstagande från Den Globala Skolan”. Å andra sidan försvarar Sandahl utgivningen:

Denna skrift är ett led i Den Globala Skolans arbete med att stödja och främja lärande om global och hållbar utveckling. Syftet med skriften är att inspirera till självständig och kritisk granskning av Sveriges politik för global utveckling (PGU), och samtidigt ge mer kunskap till pedagoger och skolledare som en bakgrund för den pedagogiska praktiken i skolorna.³⁴

Behöver denna politik bara granskas från vänster? Finns det ingen relevant liberal kritik mot PGU? Faktum är att Sverige har ett antal internationellt uppmärksammade författare i globaliserings- och utvecklingsfrågor som är kritiska mot den svenska politiken och mot FN:s millenniemål, men ur motsatt perspektiv. Hur kommer det sig att ingen av dessa har ombetts skriva något material till DGS?

Möjligen ligger svaret i att även Sandahls åsikter verkar snedvridna, åtminstone att döma av dennes inledning i två av de granskade skrifterna: *Global utveckling* och *Tutaryd och Yalambojoch*. Där står bl a att de problem som sägs hota världen i dag:

... kan sägas vara orsakade av att människor har lärt sig att handla utan hänsyn till varandra och till framtiden och därmed utmanat mänsklighetens existens.³⁵

Det är en mycket radikal ståndpunkt att hävda att mänsklighetens existens är hotad av vårt ekonomiska beteende. En uppfattning som mer ligger i mittfåran är att den globala utvecklingen lyft den mänskliga välfärden till högre nivåer än någonsin, men att detta har satt press på planetens ekosystem.

Generaldirektören för Myndigheten för skolutveckling, Pia Enochsson, tycker att:

Den Globala Skolan är ett exempel på hur lärande om globala frågor för hållbar utveckling kan främjas i svensk skola.³⁶

Tyvärr har generaldirektören till synes inte reagerat på partiskheten i materialet.

Nedläggningen av Myndigheten för skolutveckling omfattar inte projektet Den Globala Skolan. DGS kommer under 2007 flytta verksamheten till Internationella Programkontoret, som även det är en statlig myndighet under Utbildningsdepartementet. DGS kommer också i fortsättningen att stödjas av Sida.

Utvecklingsfrågor är komplexa och förtjänar ett brett underlag i undervisning och läromaterial. Att också inkludera författare som har en annan ideologisk grundsyn eller enbart andra åsikter än vad som nu kommer fram hade gett bättre förutsättningar för en bredare diskussion i skolor. Och inte minst hade det varit i linje med regeringsformens krav på saklighet och opartiskhet. DGS publikationer hittills uppfyller inte dessa krav.

Källförteckning

- Bigsten, Arne (2003), *Utvecklingens ekonomi och politik*. Lund: Studentlitteratur.
- Burnside, Craig & Dollar, David (2004), *Aid policies and growth : revisiting the evidence*. Washington, DC: The World Bank (Policy Research Working Paper 3251), se <www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/2004/04/21/000009486_20040421103444/Rendered/PDF/wps3251Aid.pdf>.
- Dollar, David & Gatti, Roberta (1999), *Gender inequality, income, and growth : are good times good for women?* Washington, DC: The World Bank (Policy Research Report on Gender and Development, nr 1), se <<http://siteresources.worldbank.org/INTGENDER/Resources/wpi.pdf>>.
- Enochsson, Pia (2007), "Fyra frågor till Pia Enochsson". Stockholm: Myndigheten för skolutveckling 22 april (svarar på frågor om Den Globala Skolan), se <www.skolutveckling.se/internationellt/den_globala_skolan/intervjuer/intervju/?contentId=8491>.
- Erixon, Fredrik (2004), "Högkonjunktur i biståndsbranschen". *Smedjan* 19 februari, se <www.smedjan.com/etta.asp?sida=display&nr=1040>.
- Friedman, Thomas (1999), *The Lexus and the olive tree*. London: Harper Collins.
- Gul, Faruk & Pesendorfer, Wolfgang (2005), "The case for mindless economics". Princeton, NJ: Princeton University, se <www.princeton.edu/~pesendor/mindless.pdf>.
- Hermele, Kenneth (1995), *Ekonomerna, tillväxten och miljön*. Stockholm: Carlsson Bokförlag AB.
- Hermele, Kenneth (2006), *Global utveckling : innebörder och utmaningar för den globala pedagogen*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling (Den Globala Skolan).
- Legrain, Philippe (2007), *Immigrants : your country needs them*. London: Little, Brown.
- Moran, Theodore H, Graham, Edward M & Blomström, Magnus, red (2005), *Does foreign direct investment promote development?* Washington, DC: Center for Global Development/Institute for international economics.
- Myndigheten för skolutveckling (2007), "Om den globala skolan". Stockholm 27 februari, se <www.skolutveckling.se/internationellt/den_globala_skolan/om_den_globala_skolan/>.
- Regeringen (2003), "Gemensamt ansvar : Sveriges politik för global utveckling". (Regeringens proposition 2002/03: 122), sid 26-27, se <www.regeringen.se/content/1/c4/07/73/874fe3e0.pdf>.
- Sachs, Jeffrey D (2005), *The end of poverty : economic possibilities for our time*. New York: Penguin Press.
- Smith, Vernon L (2002), "Constructivist and ecological rationality in economics : prize lecture". Stockholm: Nobelstiftelsen (Nobelföreläsning 8 december) sid 503-504, se <http://nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/2002/smith-lecture.html>.
- Strömberg, Stefan (1994), *Uruguay : tillbaka till framtiden*. Stockholm: PM Bäckström.
- Strömberg, Stefan (1996), *Bolivia blues : från självhushållning till självutplåning*. Stockholm: PM Bäckström.
- Strömberg, Stefan (1997), *Chile : på väg eller på drift?* Stockholm: Utrikespolitiska Institutet.
- Strömberg, Stefan (1998), *"Svenskarna äter barn" : möten på vägen genom Latinamerika*. Gävle: ABF Gävleborg.

- Strömberg, Stefan (2003), *Latinamerika : utveckling eller avveckling?* Stockholm: Bäckström.
- Strömberg, Stefan (2005), *Guatemala : efter kriget, innan freden.* Stockholm: Bäckström.
- Strömberg, Stefan (2006), *Är det långt mellan Tutaryd och Yalambojoch?: den globala resan.* Stockholm: Bäckströms förlag (Den Globala Skolan).
- Strömberg, Stefan (2007), "Nicaragua 06 – en gång en dröm". *Brännpunkt Latinamerika* 22 april (Samhällsdebatten), se <www.brannpunktlatinamerika.se/Samh%20allsdebatten.htm>.
- UNCTAD (2005), *Transnational corporations and the internationalization of R&D.* New York & Genève: FN (World investment report 2005), se <www.unctad.org/en/docs/wir2005overview_en.pdf>.
- UNCTAD (2006), *FDI from developing and transition economies : implications for development.* New York & Genève: FN (World investment report 2006), se <www.unctad.org/en/docs/wir2006overview_en.pdf>.
- Wiehe, Mikael (2007), "Kuba är mera löfte än hot". *Brännpunkt Latinamerika* 5 mars (Gästskribent – arkiv), se <www.brannpunktlatinamerika.se/G%20stskrivare.htm>.
- Volk, Eva Lena, red (2006), *Jämställdhet gör världen rikare!* Stockholm: Sida.
- Världsbanken (2007), "Poverty drops below 1 billion, says World Bank". Washington, DC, 15 april (Pressmeddelande 2007/159/DEC), se <<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0,,contentMDK:21299914~pagePK:64257043~piPK:437376~theSitePK:4607,00.html>>.

Bilaga 1.

Hämtat från Tutaryd och Yalambojoch

Världen hänger ihop allt mer sägs det. Och det är naturligtvis sant. Det som händer i Etiopien på tisdagen, vet vi samma tisdag någon minut senare. Våra stora industrier måste förlägga delar av verksamheten utomlands för att gå runt. Export är utvecklingens motor, påstår ekonom efter ekonom.

Allt det där är, åtminstone till viss del, sant. Men från vems perspektiv? Har verkligen världsfattigdomen minskat på grund av datoriseringen? Har de fattiga länderna blivit rikare av den ökade handeln? Är klyftorna mindre nu? Den intressantaste frågan av alla kanske ändå är vem som skulle förlora om världen blev lite mindre sammanfogad än idag? Länder som Guatemala med alla sina råvaror? Kuwait med sin olja? Sverige med sin extremt exportberoende industri? Bankerna? Reklamindustrin?

Ett exempel från kaffehanteringen får belysa hur det fungerar. I slutet av 80-talet låg de kaffeproducerande ländernas sammanlagda årsinkomst på 10-12 miljarder dollar. 2004 hade den inkomsten halverats. I de kaffekonsumerande länderna var återförsäljningsvärdet på kaffe 30 miljarder dollar 1984. År 2004 hade detta stigit till 80 miljarder dollar.

Det är inte lätt när man börjar fundera. Kanske blir svaret något så banalt som att en del tjänar och att en del förlorar. En del goda och en del onda. För visst är det bra när rapporterna om övergreppen når oss innan de hunnit bli folkmord. Å andra sidan vore det kanske bättre för den del av jordens fattigaste länder om de "slapp" oss. För vad tjänar de på att våra industrier flyttar ut, att vi får allt modernare mobiltelefoner, att vi går in i väggen, att vi har fler miljardärer än någonsin, att fler och fler opererar bröstet, att vi snart har turistresor till månen, att vi använder stadsjeepar på motorvägar, att vi går i skratterapi, att vi fått möjlighet att välja elbolag, att vi har trängselavgifter ... Om de inte har vatten?³⁷

I stället för ovanstående resonemang skulle man lika gärna kunna ha skrivit så här:

Tack vare globaliseringen sammanlänkas allt fler människor. Det som händer i Etiopien på tisdagen, vet vi samma tisdag någon minut senare. Världssamfundet kan därför snabbare än någonsin reagera för att förhindra svältkatastrofer och folkmord. Företag ser möjligheter på platser där investeringar förut inte varit tänkbara.

Globaliseringen och den tekniska utvecklingen har gjort att fattigdomen minskar i en omfattning världen aldrig tidigare skådat, från 1,4 miljarder människor 1980 till beräknade 500 miljoner år 2025. Spädbarnsdödligheten och den förväntade livslängden i utvecklingsländer är på väg ikapp de utvecklade länderna med stormsteg.

En illustration av hur den globala kapitalismen sprider välstånd runt om i världen är textilindustrin. För 40 år sedan fanns det T-shirttillverkning i Boråstrakten. Sedan blev det för dyrt att ha tillverkningen i Sverige och den flyttade till Portugal. Sedan drog den vidare, i tur och ordning till Sydkorea, Malaysia och Kina. I varje land som fått del av den globala produktionen har levnadsstandarden förbättrats dramatiskt.

Ett avbrott i denna utveckling skulle minska chanserna för miljontals människor att ta sig ur misären. Det finns inte ett enda exempel på ett land som tagit sig ur fattigdomen utan att integreras i den globala ekonomin. Risker för mellanstatliga konflikter skulle också öka. Två länder med McDonald's-restauranger har aldrig varit i krig med varandra.³⁸

När man börjar fundera på frågan inser man att den stora utmaningen handlar om hur också Afrika söder om Sahara ska kunna integreras i den globala ekonomin. Även här finns dock goda tecken. En rad länder som för en god politik har haft ut hålligt hög ekonomisk tillväxt. Faktum är att den genomsnittliga tillväxten i Afrika de senaste fem åren varit högre än i världen i genomsnitt.

Varför möts läsaren av den första texten men inte av den andra? Varför framställs export och handel som en källa till fattigdom och inte till välstånd? Varför utmålas vissa länder (implicerat rikare) som onda och andra (implicerat fattiga) som goda? Varför sägs vår utveckling helt sakna innebörd för utvecklingen i fattigare delar av världen?

Bilaga 2.

Hämtat från *Global utveckling*

PGU:s åttonde huvuddrag och en nyhet i svensk politik är globala gemensamma nyttigheter. En gemensam nyttighet är en speciell sorts ”vara”; alla vill ha den men ingen vill betala för den. Privata varor, däremot, är vanliga varor och tjänster, och den som vill ha en skjorta eller gå på bio får snällt betala för sig ... En gemensam nyttighet kan alla använda och den som har tillgång till den kan inte utestänga andra från att använda samma nyttighet. Eller sett från andra hållet: när gemensamma nyttigheter finns, kan alla använda dem gratis och den enes användning hindrar inte andra från att använda nyttigheten.

Ruta II [återges nedan som tabell 2.1] sammanfattar de två typerna av varor, och visar samtidigt på ”orena” blandformer, där en vara är delvis privat och delvis gemensam (som Internet och klubbar) och vägar som är tillgängliga för alla men där en ansamling av trafik kan göra varan (d.v.s. vägen) oframkomlig. Detta leder till att det i en vanlig marknadsekonomi tillhandahålls för få gemensamma nyttigheter ... Detta är i den nyliberala ekonomiska teorins värld en av huvudförklaringarna till att vi överhuvudtaget behöver en stat, någon som kan förse oss med de gemensamma nyttigheter vi vill ha men som inte marknaden kan leverera; försvar, rättsväsende, brandkår, ren luft, frihet från smittsamma sjukdomar.

När vi väl accepterat att det finns gemensamma nyttigheter – på engelska public goods – är det ganska lätt att se att det också finns gemensamma skadligheter, ”public bads”. Här är problemet att det produceras för mycket gemensamma skadligheter, och statens roll blir därmed att hindra att sådana skadligheter uppkommer. Det klassiska exemplet är miljöförstöring. Den enskilda fabrikören tar inte hänsyn till den miljöskada hans verksamhet leder till om inte staten tvingar honom att exempelvis lägga avgifter på utsläpp, sätta gränsvärden för miljöbelastning eller förbjuda viss produktion. I avsaknad av sådana ingripanden kommer marknaden att producera för mycket gemensamma skadligheter.

Numera kan vi se att problemet med de gemensamma nyttigheterna i växande grad antagit en global form. Idag är det de globala miljöfrågorna, de epidemiska sjukdomarna, de globala finansiella flödena som utgör våra gemensamma angelägenheter. Millenniemålen kan ses

som världssamfundets sätt att erkänna problemet med att det produceras för lite globala gemensamma nyttigheter och för mycket globala gemensamma skadligheter. Det är här millenniemålen, PGU och de globala gemensamma nyttigheterna möts.³⁹

2.1 Gemensamma nyttigheter och vanliga varor

	Utestängning	
Rivalitet	Ja	Nej
Ja	Privat vara (skjorta, biobiljett)	Blandform (allmän väg)
Nej	Blandform (Internet, golfklubb)	Gemensam nyttighet (fyrtoffel)

Bilaga 3.

Hämtat från Jämställdhet gör världen rikare!

I nedanstående tabells första rad presenteras olika synsätt på människan utifrån ekonomisk teori [redovisas nedan som tabell 3.1] Till vänster placerar vi neoklassikerna med den renodlade rationellt handlande människan som drivs av vinstmaximering för egen del. I mitten placerar vi ekonomer som ger en mycket bred definition av vad som är rationellt. Längst till höger finner vi ekonomer med en radikalt annorlunda och i enlighet med ny forskning mer nyanserad syn på människan (se sid 100). Under ekonomerna, i tabellens tredje rad, placerar vi teorier om människan utifrån etiken. Från vänster, för likheten med neoklassikernas syn, sätter vi begreppet etisk egoism – alltså uppfattningen att allt människan gör egentligen görs för egen vinnings skull, till exempel för att få gentjänster, en positiv självbild eller sociala belöningar. Längst till höger ställs däremot den etiska uppfattningen att människan kan handla oegennyttigt, till och med till priset av sitt eget liv för en moralisk plikt eller en medmänniskas bästa. Nyckelorden i sista raden tydliggör på vilken grundläggande människosyn dessa etiska teorier vilar.⁴⁰

Nationalekonomin har alltid utgått från en självisk och rationell modell av människan. Ny forskning visar att den inte riktigt stämmer. Det vi länge misstänkt vara en realitet finns det nu empiriska belägg för: människan har en alldeles obegriplig vilja att dela med sig. Ekonomen Ernst Fehr har funnit dessa resultat i sin forskning i samarbete med hjärnforskare. De är banbrytande såtillvida att det nu alltså finns empiriska belägg för att den mänskliga altruismen har två sidor. Dels har vi en tendens att osjälviskt belöna andra, och dels bestraffar vi osjälviskt dem som bryter mot samhällets oskrivna och skrivna regler. Dessa egenskaper, hävdar Ernst Fehr, är unika för människan jämfört med andra varelser och utgör det artspecifika drag som gör att vi kan leva i stora samhällen. En hållbar utveckling kräver just osjälviskt handlande och hänsynstagande till såväl människor, djur som natur. För att kunna rusta unga människor till att agera hållbart, är det därför viktigt att vi inte låter en teori om människan som egoist lura oss och dem att tro att altruism inte är möjlig. Risken är annars att egoismen blir en självuppfyllande samhällsprofetia.

Det är viktigt att våga ifrågasätta vedertagna "sanningar" som biologism och den vinstmaximerande homo economicus. Båda dessa sanningar används ofta som argument mot jämställdhet och mot vinsten av att handla oegennyttigt. Den biologiska synen på människan bygger ibland på den felaktiga uppfattningen om egoismens betydelse för individens överlevnad enligt evolutionen. En helt och hållet biologisk syn på könen kan leda till politiska argument om att samhället därmed behöver bygga på en "naturlig" skillnad i livsvillkor, rättigheter och möjligheter för kvinnor och män, eftersom kvinnor och män i grunden anses vara mer olika än lika.⁴¹

3.1 Synen på människan – olika sätt att förklara varför vi handlar som vi gör

Ekonomisk teori	Neoklassiker	Ex Douglass North	Ex Ernst Fehr Amartya Sen Hodgson
Nyckelord	<i>Rational economic man</i>	En mycket vid definition av vad ordet "rationellt" är	Ifrågasätter begreppet <i>rational economic man</i> på djupet
Etisk teori	Etisk egoism	Konsekvensetik	Altruism är möjlig och naturlig Utilitarism Sinneslagsetik
Nyckelord	Biologisk människosyn	Pragmatism	Humanistisk människosyn

Fotnoter

- 1 Myndigheten för skolutveckling (2007), läst 27 februari.
- 2 Regeringen (2003), sid 26-27.
- 3 Hermele (1995).
- 4 Se t ex Strömberg (1994), Strömberg (1996), Strömberg (1997), Strömberg (1998), Strömberg (2003), Strömberg (2005).
- 5 Strömberg (2007).
- 6 Wiehe (2007).
- 7 Volk, red (2006), sid 3.
- 8 Dollar & Gatti (1999).
- 9 Hermele (2006), sid 26.
- 10 Nya siffror från Världsbanken visar att antalet människor som lever på mindre än en dollar om dagen för första gången någonsin har tagit sig under miljardstrecket, se Världsbanken (2007). Om utvecklingen fortsätter i nuvarande takt kommer den extrema fattigdomen i världen, mätt som antalet människor som lever på upp till en dollar om dagen, att minska från 1,5 miljarder människor 1981 till 500 miljoner 2030. Också andelen människor som lever på denna inkomstnivå minskar, från 41 procent av jordens befolkning 1981 till 18 procent 2004.
- 11 Hermele (2006), sid 20-21.
- 12 Se exempelvis standardverket i utvecklingsekonomi för universiteten, Bigsten (2003).
- 13 Strömberg (2006), sid 45.
- 14 Se t ex UNCTAD (2005 & 2006) eller Moran, Graham & Blomström, red (2005).
- 15 Legrain (2007), sid 165-174.
- 16 Hermele (2006), sid 24.
- 17 Ibid.
- 18 Singapore är en stadsstat med mycket särskilda villkor, medan Hongkong som bekant numera är en del av Kina och som vid överlämnandet till Kina gick från demokrati till diktatur, om än med viss grad av självstyre.
- 19 Hermele (2006), sid 43.
- 20 Ibid, sid 44.
- 21 Burnside & Dollar (2004).
- 22 Erixon (2004).
- 23 Strömberg (2006), sid 51.
- 24 Ibid, sid 22.
- 25 Sachs (2005).
- 26 Strömberg (2006), sid 59-60.
- 27 Se Bigsten (2003).
- 28 Volk, red (2006), sid 16.
- 29 Gul & Pesendorfer (2005).
- 30 Smith (2002).
- 31 Strömberg (2006), sid 36.
- 32 Ibid.
- 33 Ibid.
- 34 Sandahl citerad i Hermele (2006), sid 5.
- 35 Ibid, sid 10-11.
- 36 Enochsson (2007), 22 april.
- 37 Strömberg (2006), sid 52-53.

- 38 Denna sanning gällde fram till NATO:s bombningar av Serbien i slutet av 1990-talet. Denna konflikt kan dock inte betraktas som ett krig mellan två stater, utan snarare som en intervention av en militärallians i syfte att förhindra omfattande etnisk rensning, vilket också lyckades. Se Friedman (1999), sid 248-254.
- 39 Hermele (2006), sid 50.
- 40 Volk, red (2006), sid 97-98.
- 41 Ibid, sid 100.